क्रीणाति रसो वा आपः स रसमेवैतत् क्रीणात्यथ यद्धिरण्यं भवति स शुक्रमेवैतत् क्रीणात्यथ यद्वासो भवति सत्वचसमेवैतत् क्रीणात्यथ यदजा भवति स तपसमेवैतत् क्रीणात्यथ यद्धेनुर्भवति सा शिरमेवैतत् क्रीणात्यथ यन्मिथुनौ भवतः स मिथुनमेवैतत् क्रीणाति तं वै दशभिरेव क्रीणीयान्नादशभिर्दशाक्षरा वै विराड्वैराजः सोमस्तस्माद्दशभिरेव क्रीणीयान्नादशभिः" ।

उपबर्ह पु० उपबर्ह्यते आस्तीर्यते उप+बर्ह-स्तृतौ कर्मणि घञ् । (बालिश) १उपधाने बर्ह-हिंसायाम् भावे घञ् । २उपपीड़ने च ।

उपबर्हण न० उपबर्ह्यतेकर्मणि ल्युट् । १उपधाने "पुराणा यवाः पुराण्यासन्दी सोपबर्हणैषान्वादिष्टा दक्षिणा" शत० ब्रा० १३,८४,१०,बर्ह हिंसायां भावे ल्युट् ।२उपपीड़ने च

उपबहु त्रि० उपगता बहवो यस्य संख्यात्वेऽपि पर्य्युदासात् न डच् । बहुसंख्यासमीपवर्त्तिनि ।

उपबाधा स्त्री उप+बाध-अ । संपीडने ।

उपबाहु पु०उपगतो बाहुम् अत्या० । १बाहोः समीपवर्त्तिन्यङ्गभेदे ततः इदमर्थे बाह्वादि० इञ् । औपबाहवि तत्सम्बन्धिनि त्रि० । सामीप्यादौ अव्ययी० । २बाहुसामीप्यादौ अव्य० ।

उपब्द पु०उपगतःशब्दः प्रा०स० पृषो० । "सोमाभिषवशब्दे "ग्रावाणो घ्नन्तु रक्षस उपब्दैः" ऋ०७,१०४,१७, "उपब्दैः अभिषवशब्दैः" भा०

उपब्दि पु०उप+शब्द-इन् पृषो० । श्रोतुमर्हे शब्दे "न योरुपब्दिरश्व्यः" ऋ०१,७४,७, "उपब्दिः श्रवणार्हः" भा० "मरुतां शृण्व आयतामुपब्दिः" ऋ०१,१६९,७, ततोऽस्त्यर्थे मतुप् । उपब्दिमत् श्रोतुं योग्ये शब्दयुक्ते "सशब्दमब्दिमत्" तैत्ति० "उच्चैर्घोष उपब्दिमान् क्षत्रस्य रूपम्" ऐत०ब्रा० । [सम्यग् भञ्जने २द्वैधीभावे च ।

उपभङ्ग पु० उप+भन्ज घञ् कुत्वम् । १युद्धादितः पलायने

उपभुक्त त्रि० उप+भुज-क्त । कृतोपभोगे वस्तुनि

उपभुक्ति स्त्री उप+भुज क्तिन् । उपभोगे

उपभूषण न० उपमितं भूषणेन अत्या०स० । घण्टाचामरादौ "घण्टाचामरकुम्भादिपात्रोपकरणादिकम् । तद्भूषणान्तरे दद्याद्यस्मात्तदुपभूषणम्" पु० । उपचारशब्दे१२०३पृ०दृश्यम् ।

उपभृत् स्त्री उप+भृ-आधारे क्विप् । आश्वत्थे यज्ञाङ्गपात्रभेदे स्रुचि "आश्वत्थ्युपभृत्" कात्या०१,३,३५,उपभृत्संज्ञका स्रुक् आश्वत्थी" कर्कः "पाणिभ्यां जुहूं परिगृह्योपभृत्या वनम्" ११०,९ "सव्यउपभृत्" आश्व०गृ० ४,३,३ ।

उपभोग पु० उप+भुज-घञ् कुत्वम् । विषयसेवाजन्यसुखभेदे "स्त्रीणां स्वपतिदायस्तु भोगफलः स्मृतः" दा०भा०स्मृ० । "न जातु कामः कामानामुपभोगेन शाम्यति" मनुः भारतञ्च । "आगमेनोपभोगेन नष्टं भाव्यमतोऽन्यथा" । "इह कर्म्मोपभोगाय तैः संसरति सोऽवशः" या०स्मृ० । "प्रियोपभोगचिह्नेषु पौरोभाग्यमिवाचरत्" कृत्वोपभोगोत्सुकयेव लक्ष्म्या" रघुः भोगश्च विषयसंसर्गजन्यसुखभेदः । अधिकं भोगशब्दे वक्ष्यते । ततः अस्त्यर्थे इनि । उपभोगिन् तद्वति त्रि० "ब्राह्मणांश्च हनिष्यन्ति ब्राह्मणस्योपभोगिनः । भा० व० १९० अ० स्त्रियां ङीप् ॥

उपभोग्य उप+भुज-ण्यत् अनन्नार्थत्वे कुत्वम् । उपभोगयोग्ये वस्तुनि अन्ने तु न कुत्वम् । उपभोज्यमित्येव । "असूत सा नागवधूपभोग्यम्" कुमा० । "किञ्चित्कालोपभोग्यानि यौवनानि धनानि च" पञ्चत० । "विविधान्यन्नपानानि पुरुषा येऽनुयाचिनः । ते वै नृपोपभोज्यानि ब्राह्मणानां ददुश्च ह" भा० आश्व० ८५अ० ।

उपभोजिन् त्रि० उ+भुज-णिनि । उपभोगकारके । "निवृत्ताधारशौचेषु परपाकोपभोजिषु" "उच्छिन्नबलिभिक्षेषु भिन्नकांस्योपभोजिषु" सुश्रु० ।

उपम त्रि० उपमीयते उप+मा-घञर्थे क । १उपमेये । पदं यद्विष्णोरुपमं निधायि" ऋ०५,३,३ । "उपममुपमेयमिव" भा० । उपमीयते समीपे क्षिप्यते मि-बा० ड । २अन्तिके निरु० "यत् केतुमुपमं समत्सु" ऋ०७,३०,३ । "उपममन्तिकम्" भा० । ३अन्तिकस्थे त्रि० । दिवश्चिदन्ताँ उपमा" ऋ० १०,८,१ । "उपमान् समीपस्थान्" भा० "राजामि कृष्टेरुपमस्य वव्रेः" ऋ०४, ४२, १ ।

उपमद्गु पु० "अक्रूरःसुषुवे तस्मात् श्वफल्काद्भूरिदक्षिणः । उपमद्गुस्तथा मद्गुर्मुदरश्चारिमेजयः" हरिवं० ३५ अ० इत्युक्ते श्वफल्कपुत्रे अक्रूरानुजे यदुवंश्ये क्षत्रियभेदे ।

उपमन्त्रण न० उप+मन्त्र-ण्वुल् । आमन्त्रणे कर्त्तव्यकरणाय प्रार्थनापूर्व्वकप्रवर्त्तनारूपे व्यापारभेदे । "भासनोपसम्भाषणज्ञानयत्नविमत्युपमन्त्रणेषु वदः" पा० । "उपमन्त्रणमुपच्छन्दनम्" सि० कौ० । २उपच्छन्दने । (खोसामुदी) ततः अस्त्यर्थे इनि उपमन्त्रिन् । (खोसामुदिया) उपच्छन्दनकारके नर्म्मसचिवे । "हसनामुपमन्त्रिणः" ऋ० ८,११२,४ । 'उपमन्त्रिणःउपमन्त्र-